

Сраилова Камилла Бекмуратовнаның 6D110100 «Медицина» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Ишемиялық инсульт кезіндегі кешенді оңалту ерекшеліктері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына

АННОТАЦИЯ

Тақырыптың өзектілігі Қазақстан Республикасындағы науқастардың шамамен 60-75%-ы цереброваскулярлық ақаудан кейін 1-3 топтағы мүгедек болып қалуда. Инсульт алған науқастардың саны апатты түрде өсіп келеді және одан әрі өсу үрдісі бар. Ерекше маңыздылығы ерте қалпына келтіру кезеңі болып табылады, бұл кезде оңалту шаралары тиімдірек және неврологиялық симптомдардың регрессиясына ықпал етеді. Сонымен қатар, оңалту бөлімшелеріндегі төсек-орын санының аздығы, емделушілерге квота бойынша айлап кезекте тұруға тура келетіні, ауруханаға жатқызудың қолжетімсіздігі, науқастардың оңалтуының нашарлығына және емдеу сапасының төмендеуіне ықпал етеді [11]. Атап айтқанда, инсультті оңалту үшін қай, қандай ретпен, аурудың қай кезеңінде, қандай комбинацияда және мөлшерде, қандай жиілікте және ұзақтықта, көптеген фармакологиялық емес әдістер мен дәрі-дәрмектерді ең тиімді деп санау керек екені белгісіз. Науқастарды емдеудің көптеген әдістері бар, олардың көбі 15-20 науқасқа сыналған және эмпирикалық сипатта, яғни, ал адамдар болса оны тәжірибеге енгізуге тырысуда. Бұл мәселе әсіресе Қазақстанның ірі қалалары үшін өзекті, өйткені кез келген ірі қала мегаполис болып табылады және қала тұрғындарына жағымсыз әлеуметтік-экономикалық факторлардың үлкен санының әсер етуіне байланысты медициналық, әлеуметтік және әлеуметтік-гигиеналық зерттеулердің ерекше объектісі болып табылады. және қоршаған орта факторлары, бұл өз кезегінде халықтың аурушандығына айқын әсер етеді [22,23]. Қазақстандағы инсульттің әлеуметтік және экономикалық зардаптары орасан зор. Еуразиялық одақ елдерінің және алыс жақын шетелдердің зерттеушілері ерте реабилитация кезеңінде инсульттің алғашқы алдын алуды жүзеге асыруға бағытталған зерттеу және емдеу әдістерін кеңінен қамтиды [24-27]. Ағзаның физиологиялық процестерін үздіксіз қадағалайтын, науқасқа кері байланыс, нұсқаулар беретін, науқасты ынталандыратын әртүрлі ынталандырулар бар оңалту әдістері кең таралуда [28,29]. ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің мәліметінше, елімізде жыл сайын 40 мыңнан астам адамда инсульт ауруы тіркеледі.

Қазақстанның әртүрлі аймақтарында аурушандық деңгейі 1000 адамға шаққанда 2,5-3,7 жағдайды, өлім көрсеткіші жылына 1000 адамға 1,0-1,8 жағдайдан (20% және одан жоғары) құрайды. 2015-2021 жылдар аралығында Қазақстан Республикасында 100 000 мың халыққа шаққандағы өлім-жітім одан әрі өсу үрдісімен 100-ден 131,5-ке дейін өсті. Қазақстан Республикасындағы науқастардың шамамен 60-75%-ы ми қан айналымының бұзылуынан кейін 1-3 топтағы мүгедектерге айналады. 1990 жылдан 2019 жылға дейін 101 миллион адамда инсульт жағдайы тіркелді. Сонымен қатар,

тек 2019 жылдың өзінде әлемде 12,2 миллион ауру тіркеліп, 6,55 миллион адам қайтыс болды.

Зерттеу мақсаты. Ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда саусақ дерматоглификасы фенотиптерінің қауіп факторы ретіндегі ерекшеліктерін және оның БОС терапия, акупунктура, цигун терапиясы негізінде оңалтудың модификацияланған әдістерін қолдана отырып, ауру ағымының сипатына әсерін анықтау.

Зерттеу міндеттері:

- 1) инсульттің пайда болу қаупінің көрсеткіші ретінде ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда саусақ дерматоглификасы фенотиптерінің ерекшеліктерін анықтау.
- 2) емдеу серпіні процесінде ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда клиникалық-вегетативтік көріністер мен жоғары ми функциялары негізінде оңалтудың тиімді әдістерін әзірлеу.
- 3) саусақ дерматоглификасы фенотиптерінің ерекшеліктерін ескере отырып, ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда БКБ (Биологиялық кері байланыс) терапия, акупунктура, цигун терапиясы негізінде біз әзірлеген оңалту әдістерінің тиімділігін анықтау.

Зерттеу нысаны мен пәні. Зерттеу нысаны 40-70 жас аралығындағы 240 науқас болды, оның ішінде 120 пациент ер және 120 әйел адам, жедел кезеңде ишемиялық инсульттан кейін Алматы қаласындағы №7 Қалалық клиникалық аурухананың 2 нейроинсульт бөлімшесінен 4 топқа бөлінді, бұл 1 топ 48 науқас БКБ-терапия алды, 2 пациент-ми қан тамырларының аурулары бойынша ем алды. топ-акупунктура сеанстарын өткізген 56 пациент, 3 топ 64 пациент ци-гун терапиясын алды, 4 Топ және 72 науқас бақылау тобын құрады, олар тек стандартты терапияны алды. Барлық науқастар жас құрамы бойынша 40-50 жас, 51-60 жас, 61-70 жас және одан жоғары жастағы 3 кіші топқа бөлінді.

Сондай-ақ, 320 адамның саусақтарына дерматоглифтік зерттеу жүргізілді, оның ішінде: 164-і сау адамдар тобын (еріктілер) құрады; 156 адам ишемиялық инсультпен ауыратын науқастар тобын құрады, олар зерттелген науқастардың ішінен алынды. Дені сау топ тиісті жас топтарының 164 еріктісінен тұрды, олардың тарихы және клиникалық түрде ишемиялық инсульт және геморрагиялық инсульт, өтпелі ишемиялық шабуылдар болмаған). Оның ішінде 86 дені сау әйел (52,3%) және 78 дені сау ер адам (47,7%). Олардың барлығы жас құрамы бойынша үш кіші топты құрады: бірінші кіші топта 40-50 жас 26 ер адам (15,9%) және 28 әйел (17,1%), екінші кіші топта 51-60 жас 26 ер адам (15,9%) және 29 әйел (17,6%), үшінші кіші топта 61-70 жас 26 ер адам (15,9%) және 29 әйел (17,6%). Ишемиялық инсультпен ауыратын 156 Науқастан тұратын топ жас құрамы бойынша 3 кіші топқа бөлінді: әрбір жас кіші топта 40-50 жас, 51-60 жас және 61-70 жас аралығында 24 ер адамнан (15,4%) және 28 әйелден (17,93%). Жалпы алғанда, олар 72 ер адам (46,2%) және 84 әйел (53,8%), барлығы 100% құрады.

Саусақ суреттері арқылы емдеудің тиімділігін анықтау үшін бұл науқастар 4 кіші топқа бөлінді: 1. БКБ-терапия; 2. Акупунктура; 3. Ци-гун терапиясы; 4. Бақылау тобы. Әр кіші топта 40-50 жас, 51-60 жас, 61-70 жас аралығындағы 39 пациент болды. Олардың әрқайсысында ерлер 18 Науқастан (11,5%), әйелдер 21 Науқастан (13,5%), барлығы 72 науқас ер адамнан (46,2%) және 84 науқас әйелден (53,8%), барлығы 100% құрады.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- 1) саусақ дерматоглификасы негізінде фенотиптердің ерекшеліктері анықталды ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда инсульттің даму қаупі факторы.
- 2) ишемиялық инсультпен ауыратын науқастардағы дерматоглифтік көрсеткіштерді бағалау бос-терапияны, акупунктураны, цигун терапияны оңалтудың біз ұсынатын әдістерін пайдалана отырып, емдеуді жеке таңдауға мүмкіндік береді және аурудың тиімділігі мен нәтижесін жақсартады.
- 3) дерматоглифтік көрсеткіштердің фенотиптері негізінде сау адамдарда ишемиялық инсульттің даму қаупін анықтау, сондай-ақ біз әзірлеген оңалту әдістерін, бос-терапияны, акупунктураны, цигун терапияны қолдана отырып, аурудың барысы мен нәтижесін болжау мүмкіндігі бар.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер:

- 1) ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда фенотиптердің Дерматоглифтік параметрлері сау адамдарда саусақ дерматоглификасының фенотиптерінен ерекшеленеді.
- 2) Фуругат, Полл, Волотцкий, Данкмейер индекстері бойынша ишемиялық инсультпен ауыратын науқастардағы фенотиптердің дерматоглифтік параметрлерінің салыстырмалы көрсеткіштері ишемиялық инсульттің туындау ықтималдығын болжамдық бағалауға мүмкіндік береді.
- 3) әзірленген БКБ-терапия, акупунктура, цигун терапия емдеу кешендері ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда клиникалық, вегетативтік нейropsychологиялық көріністердің оң серпінін береді.
- 4) ишемиялық инсультті емдеу тиімділігі мен нәтижелері саусақтық дерматоглифика фенотипінің ерекшеліктеріне және оның параметрлеріне байланысты.

Қорытындылар

1) Ишемиялық инсульттің болжамдық критерийлері: тәуекел тобындағы ер адамдарда фенотиптік индекстер интервалдары: Фуругат 22,7-144,3%, Полла индексі 0,2-0,6%, Волотцкий индексі 8-18%, Данкмейер индексі 0,4-0,97% ишемиялық инсульттің пайда болу қаупі бар. Фенотиптер: LW-19,2%, WL-13,5%, 10L-3,9%, ALW-1,9%, W-1,9%, AL-3,9%, сараланған саусақ үлгілерінен 53,2% жағдайда.

2) Ишемиялық инсульттің болжамдық критерийлері: тәуекел тобындағы әйел адамдарда индекстер интервалдарының фенотиптері: Фуругат 73,2-92,69%, Полла индексі 0,2-0,8%, Волотцкий индексі 9-20%, Данкмейер индексі 0,2-2,5% құрайды. Фенотиптер: LW-30,8%, WL-15,4%, 10L-0% (жоқ болады), ALW-1,9%, W-5,7%, AL-1,9%, бұл сараланған саусақ үлгілерінің 55,7% құрайды.

3) БОС терапияның тиімділігі LW-10L фенотиптерінің 31,2%-33,3%; WL-ALW-17,8%-33,3%; W және AL в 50,0-50,0 %; ЦТ LW-10L в 30,8%-33,3%; WL-ALW 13,3%-16,7%; W және AL в 41,7% және 16,6%; акупунктураның тиімділігі фенотиптердің болуымен анықталады - LW-10L 21,8%-16,7%; WL-ALW 28,8%-50%; W және AL 8,3% және 16,6%; бақылау тобында емдеу тиімділігі LW-10L 12,8%-16,7%; WL-ALW 40%-50%; W және AL 0% және 16,6% жағдайда.

4) Волотцкий, Данкмейер индекстерінің көрсеткіштері емдеу тиімділігін анықтау кезінде ерекше диагностикалық мәнге ие болмайды, өйткені олардың шамалары бірдей. БКБ терапия және ци-гун терапиясы кезіндегі Полла индексі 21,4% акупунктура топтарына және 14,3% бақылау тобына қарағанда 35,7% және 28,6% құрайды; басқа топтарға қарағанда акупунктура тобында Данкмейердің жоғары индексі 30,8% байқалады. Фенотиптердің басқа көрсеткіштері 16,7%-28,8 шегінде орташа мәнге ие%;

5) дені сау еркектерде саусақтардың ілмектері келесі шамаларды құрайды: LW-10,9%, WL-0% (жоқ болады), 10L-9,1%, ALW-3,1%, W-1,8%, AL-1,8%, бұл сараланған саусақ үлгілерінің 26,7% құрайды және дені сау әйелдерде бұл көрсеткіштер келесі арақатынаста болады: LW-48,3%, WL-10,9%, 10L-3,1%, ALW-3,1%, W-1,8%, AL-6,1%, бұл сараланған саусақ үлгілерінің 73,3% құрайды, бұл ишемиялық инсультқа бейімділіктің жоқтығын көрсетеді;

6) ишемиялық инсультпен ауыратын науқастар тобында гендерлік айырмашылық бар: сандық қатынаста суреттердің фенотиптерінің әртүрлі арақатынасы әйелдерде 47,9% ерлерге қарағанда 53,8%-дан артық байқалады. Дені сау ерлер мен әйелдердегі фенотиптердің арақатынасы ілмектердің әртүрлі арақатынасына ие болып қана қоймайды, сонымен қатар сандық құрамы әйелдерде 26,6% еркектерге қарағанда 73,3%-дан асады; (с қосымшасы);

Жұмыстың практикалық маңыздылығы:

1) ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда дерматоглифтік көрсеткіштердің фенотиптерін бағалау сау адамдарда ишемиялық инсультке бейімділікті анықтау үшін маңызды болжамдық мәнге ие.

2) әзірленген модификацияланған емдеу кешендері ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарды емдеу кезінде 32,8%-ға дейін бос терапия, 35,9%-ға дейін акупунктура, 32,3%-ға дейін ци-гун терапия тиімділігінің жоғары дәрежесімен сараланған оңалтуды таңдауға мүмкіндік береді.

3) ұсынылған емдік кешендер ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарды оңалтудың сараланған тәсілі мүмкіндігімен өмір сүру сапасын жақсартуға және оңалту әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді.

4) ишемиялық инсультпен ауыратын науқастарда біз ұсынатын түрлендірілген емдеу кешендері тиімді, үнемді, шығыны аз болып табылады, науқастардың бұзылған функцияларын қалпына келтіруге ықпал етеді, олардың әлеуметтік-тұрмыстық бейімделу деңгейін және тиісінше өмір сүру сапасын арттырады, сондай-ақ денсаулық сақтау жүйесіне және айналасындағы адамдарға медициналық-әлеуметтік жүктемені төмендетеді.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау және енгізу.

Зерттеудің негізгі нәтижелері келесі конференцияларда ұсынылды.

- 1) ҚазҰМУ 90 жылдығына, ҚазҰМУ жүйке аурулары кафедрасының 85 жылдығына арналған "клиникалық неврологияның, нейрохирургияның, нейрофизиологияның өзекті мәселелері" Халықаралық пәнаралық Online-конференциясында. Алматы, 2019. Ишемиялық инсультті емдеу мен оңалтудың дәстүрлі әдістері (ци-гун терапиясы, акупунктура). Сөйлеген сөзі.
- 2) студенттердің, жас ғалымдар мен оқытушылардың "Ақанов оқулары: қызметтермен жаппай қамтуға қол жеткізудегі МСАК рөлі" ғылыми-практикалық конференциясында Алматы, 2019 жылғы 24-25 сәуір. Ишемиялық инсультті қалпына келтіру кезеңіндегі кешенді оңалтудың ерекшеліктері. Сөйлеген сөзі.
- 3) кардиология жөніндегі конгресте 11., 5-7 маусым 2019 жыл. "Ұлттық медицина университеті" КЕАҚ (ҚР, Алматы қ.). Ишемиялық инсульт, емдеу және оңалту перспективалары. Сөйлеген сөзі.
- 4) "неврология және сабақтас мамандықтар саласындағы инновациялық технологиялар" Халықаралық қатысуымен X Ресей ғылыми-практикалық конференциясында, 15 қазан 2019 ж. ишемиялық инсультті оңалтудың жаңа тәсілдері. Сөйлеген сөзі.
- 5) "заманауи медицина: жаңа тәсілдер және өзекті зерттеулер" Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясында, 22 қазан 2020 ж., Грозный қаласы. Бос әдісімен ишемиялық инсультті емдеудегі көңіл-күй, белсенділік, көңіл-күй көрсеткіштері. Сөйлеген сөзі.
- 6) "Медициналық және медициналық емес оңалтудың іргелі және клиникалық аспектілері" халықаралық қатысуымен Бүкілресейлік онлайн-конференцияда, 21 қазан 2020 ж., Ульяновск, Ульяновск мемлекеттік университеті. Ишемиялық Инсультті емдеудің және оңалтудың дәстүрлі әдістері (ци-гун терапиясы, акупунктура, БОС терапия). Сөйлеген сөзі.
- 7) "Қазақстан Республикасындағы үздіксіз медициналық білім беру" III Халықаралық конгресінде "covid-19 диагностикасының, профилактикасының, емдеудің және оңалтудың заманауи тәсілдері" 26-27 Қараша/Almaty, 2020. Ишемиялық инсультты емдеудегі оңалту шаралары. Сөйлеген сөзі.
- 8) I-ші Ресей-Қазақстан неврологиялық форумында "неврологияның заманауи аспектілері: мәселелері мен шешімдері". Қазақстан неврологтарының қауымдастығы. Қазақ Ұлттық Медицина Университеті С. Д. Асфендиярова, 12-13 ақпан 2021 жыл. Ишемиялық инсультпен ауыратын науқастардағы дерматоглифтік ерекшеліктер. Сөйлеген сөзі.
- 9) "Жүйке аурулары" кафедрасының кеңейтілген отырысында, хаттама №9, 12.04.2022 ж.
- 10) "Терапиялық аурулар" ғылыми бағыты бойынша ғылыми комиссияда, хаттама №11, 31.05.2022 ж.

Марапатталды:

1. 2019 ж. ҚазҰМУ-дың 90 жылдығына, ҚазҰМУ жүйке аурулары кафедрасының 85 жылдығына арналған "клиникалық неврологияның,

нейрохирургияның, нейрофизиологияның өзекті мәселелері" Халықаралық пәнаралық Online-конференциясында 1 дәрежелі дипломмен.

2. 1 дәрежелі Диплом, ТМД елдері арасындағы "Үздік жас ғалым 2020" жобасының қатысушысы, "Бөбек" жалпыұлттық қозғалысы, 28 қыркүйек 2020 ж.

Диссертациялық жұмыс тақырыбы бойынша жарияланған жұмыстар.

1 мақала-Scopus, Scopus Cite Score 2020 ақпараттық базасында индекстелген басылымда-1,9, перцентиль 56%.

6 мақала-ҚР Білім және ғылым саласындағы бақылауды қамтамасыз ету Комитеті ұсынған басылымдарда.

Шетелдік халықаралық конференциялар жинақтарындағы 7 мақала (соның ішінде шетелдік).

Шетелдік халықаралық конференциялар жинақтарындағы 5 тезис (соның ішінде шетелдік).

2 мақала басқа ғылыми басылымдарда.

1 патент.

Зерттеу нәтижелері енгізілді: 05в130100 "Жалпы медицина" мамандығы бойынша интернатураның оқу процесіне "жалпы практика дәрігері" бағыты және 7г09137 – Неврология, оның ішінде балалар неврологиясы мамандығы бойынша резидентураның бағыты. ҚазҰМУ "стационардағы Неврология". С. Д. Асфендиярова.

24.09.2021 жылғы № 35290 "ишемиялық инсульттің ерте және кеш калпына келтіру кезеңінде бет нервісінің орталық нейропатиясы бар науқастарды емдеу тәсілі" өнертабысына Патент.

Диссертациялық зерттеудің практикалық ұсыныстары клиникалық практикаға енгізілді және қолданылады:

- №1 және №2 ГКБ №7 неврологиялық және инсульт бөлімшелерінің невропатолог мамандары Ташкент қаласындағы ТАШМИ ғылыми-практикалық қызметіне.

Диссертациялық жұмыстың ғылыми нәтижелері, қорытындылары, практикалық ұсыныстары:

- ҚазҰМУ интернатура және резидентура дипломнан кейінгі білім кафедрасының оқу үрдісінде;

- дәстүрлі медицина дәрігерлерінің практикалық қызметінде;

- №1 және №2 ГКБ №7 неврологиялық және инсульт бөлімшелерінің невропатолог мамандары.

Жеке салым

Диссертация материал жинауға, диагноз қоюға, АИ бар науқастарды басқару және емдеу тактикасын анықтауға тікелей қатысты. Диссертациялық жұмыс шеңберінде деректерді интерпретациялай отырып, барлық зерттеулер, емдеу іс-шараларын жүргізу және динамикада бақылау, дерматоглифтік көрсеткіштерді алу, алынған нәтижелерді қолмен есептеу және түсіндіру тікелей автордың қатысуымен жүргізілді. Сонымен қатар, диссертация тиісті таразыларды қолдана отырып, неврологиялық және

нейропсихологиялық мәртебеге баға берді. Автор осы мәселе бойынша әдеби іздеуді, мәліметтер базасын жинауды, материалды алғашқы өңдеуді, нәтижелерді түсіндіруді өз бетінше жүргізді. Диссертация акупунктураны, БОС терапияны, ци-Гун терапиясын емдеу схемаларын әзірлеуді және өзгертуді жүргізді; емдеу сессияларын дербес жүргізді, статистикалық талдауға қатысты. Диссертацияны автор негізгі ережелерді, ғылыми жаңалықтарды, тұжырымдар мен ұсыныстарды тұжырымдай отырып дербес жазады.

Диссертациялық жұмыстың нәтижелері бойынша: қорғау құжатының номері № 35290 патенті әзірленді. IPC А61Н 39/00 (2006.01), А61Н 39/08 (2006.01). Ишемиялық инсульттің ерте және кеш қалпына келтіру кезеңінде бет нервінің орталық нейропатиясы бар науқастарды емдеу әдісі, "Геморрагиялық инсульт. Емдеудің заманауи тәсілдері"; "Ишемиялық инсульт" оқу-әдістемелік құралы; "Инсульт. Заманауи емдеу әдістері", "Фармакология және неврологиядағы дерматоглифика"; монография "Инсульт. Нәтижелерді талдау", "Неврологиялық аурулардың қолайсыз ағымдарын сараптамалық бағалау".

Диссертацияның көлемі мен құрылымы. Диссертациялық жұмыс 209 беттен тұрады. Құрылым келесі бөлімдерден тұрады: Нормативтік сілтемелер, анықтамалар, қысқартулар мен белгілеулердің тізбесі, кіріспе, зерттеу материалдары мен әдістері, жеке зерттеулердің 6 тарауы, талқылау, қорытынды, практикалық ұсынымдар тізімі, пайдаланылған дереккөздер тізімі, Қосымшалар. Диссертация 29 кестемен, 14 суретпен суреттелген. Библиографиялық тізімде 330 дереккөз бар.